

Γεωγραφίες

Αρ. 33 (2019)

Γεωγραφίες, Τεύχος 33, 2019

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

-

ΟΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΙΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ¹

Όλγα Παπαδοπούλου²

Εισαγωγή

Η μελέτη του τρίπτυχου «αγορά εργασίας, ανθρώπινο κεφάλαιο και αμοιβές» αποτελεί ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον ζήτημα. Η ενασχόληση με την ελληνική αγορά εργασίας και τη διαμόρφωση των ατομικών αμοιβών των εργαζομένων μέσω του ανθρώπινου κεφαλαίου συνιστούν τα βασικά αντικείμενα της διατριβής η οποία φιλοδοξεί να συμβάλλει στον επιστημονικό διάλογο που αναπτύσσεται στην Ελλάδα και σε περιφερειακό επίπεδο.

Η διατριβή επικεντρώνεται στην ελληνική αγορά εργασίας σε μία κρίσιμη χρονικά περίοδο κατά την οποία στην εθνική οικονομία, λόγω της οικονομικής κρίσης, επικρατεί έντονος μετασχηματισμός. Επιπλέον, η μελέτη της αγοράς εργασίας αποτελεί ζήτημα εξαιρετικής σημασίας για την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας στα πλαίσια των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων που μετατόπισαν τα ζητήματα των αγορών εργασίας στο επίκεντρο της οικονομικής ανάλυσης, αφού η αγορά εργασίας επιδρά άμεσα στα άτομα. Εάν προστεθούν και οι διαπιστώσεις οι οποίες συνδέονται με τις διαφοροποιήσεις των αμοιβών στην αγορά εργασίας και τοποθετούνται στο επίκεντρο των κοινωνικών επιστημών, διότι αφορούν βασικές αρχές της ανθρώπινης ευημερίας και ανάπτυξης, τότε τα επιχειρήματα υπέρ της ενασχόλησης της διατριβής με την αγορά εργασίας και τις αμοιβές των εργαζομένων γίνονται ακόμη πιο προφανή.

Ουσιαστικά το ζήτημα του ανθρώπινου κεφαλαίου στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα περίπλοκο, διότι ο αντίκτυπος της κρίσης στην κοινωνία είναι αρκετά σημαντικός με την αυξανόμενη ανισότητα να είναι ικανή να απειλήσει ακόμη και την κοινωνική συνοχή της χώρας. Ως εκ τούτου, η Ελλάδα αποτελεί μια ιδανική περίπτωση μελέτης, αφού η κρίση όχι μόνο μετασχημάτισε την αγορά εργασίας (Christopoulou και Monastiriotis 2014, Matsaganis και Leventi 2014), αλλά ανέδειξε θέματα όπως την έντονη επισφάλεια στην απασχόληση. Παράλληλα, η χώρα αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις ανταγωνιστικότητας σε περιφερειακό επίπεδο. Ως εκ τούτου, κατά την περίοδο της κρίσης επιβάλλεται περαιτέρω έρευνα επί των ελληνικών περιφερειών για τη μελέτη της επίδρασης της εκπαίδευσης επί της αγοράς εργασίας, όπως καθορίζεται από τη σχέση ατομικών αποδοχών και εκπαίδευσης, δηλαδή της οικονομικής απόδοσης της εκπαίδευσης.

Στόχος της διατριβής είναι η μελέτη, η κατανόηση της ελληνικής αγοράς εργασίας μέσω του μηχανισμού διαμόρφωσης των ατομικών αποδοχών τόσο συνο-

1. Η διδακτορική διατριβή εκπονήθηκε στο Τμήμα Γεωγραφίας της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και υποστηρίχθηκε τον Ιούνιο του 2016. Η τριμελής συμβουλευτική επιτροπή απαρτίστηκε από τον Καθηγητή του Τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου Γεώργιο Κορρέ (επιβλέπων), τον Καθηγητή του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πατρών Ηλία Κουρλιούρο (μέλος της συμβουλευτικής επιτροπής) και τον Καθηγητή του Τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου Γεώργιο Σιδηρόπουλο (μέλος της συμβουλευτικής επιτροπής). Η διατριβή εξετάζει τις παρατηρούμενες ανισότητες στην αγορά εργασίας μέσω των αμοιβών των εργαζομένων λόγω διαφοροποιήσεων του ανθρώπινου κεφαλαίου.

2. Διδάκτωρ Γεωγραφίας,
olpapas@gmail.com

λικά σε εθνικό επίπεδο όσο και ειδικά σε περιφερειακό επίπεδο. Η αγορά εργασίας έχει βαρύνουσα σημασία, καθώς σχετίζεται με το ανθρώπινο δυναμικό της χώρας και επηρεάζει τις παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας. Επιπλέον, η κατανοήση της αγοράς εργασίας είναι αναμφίβολα σημαντική, ειδικά εάν λάβει κανείς υπόψη την πραγματοποίηση στατιστικών αναλύσεων με την ένταξη της εκπαίδευσης ως παράγοντα διαμόρφωσης των αποδοχών στις παραμεθόριες περιφέρειες του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου. Εξάλλου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Walter Isard (1975: 2): «Εν ολίγοις, η περιφερειακή επιστήμη ως πειθαρχία αφορά την προσεκτική και υπομονετική μελέτη των κοινωνικών προβλημάτων με περιφερειακές ή χωρικές διαστάσεις, χρησιμοποιώντας διαφορετικούς συνδυασμούς αναλυτικής και εμπειρικής έρευνας».

Πιο συγκεκριμένα, η διατριβή επικεντρώνεται αρχικά σε πανελλαδικό επίπεδο και σε δεύτερη φάση στις ευρύτερες περιφέρειες της χώρας (NUTS 1), καθώς και στις βασικές περιφέρειες (NUTS 2). Η επιλογή των συγκεκριμένων τύπων περιφερειών αιτιολογείται από το γεγονός ότι οι περιφέρειες NUTS 1 αποτελούν τις κύριες περιφέρειες μιας χώρας, ενώ επί των περιφερειών NUTS 2 ορίζονται και εφαρμόζονται οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για την επίτευξη συνοχής και ανάπτυξης. Εξάλλου, οι περιφέρειες NUTS 2 είναι που επιλέγονται για χρηματοδότηση στα πλαίσια υλοποίησης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνοχής. Ουσιαστικά, με την επιλογή των περιφερειών επιπέδου NUTS 1 και NUTS 2 προσδιορίζονται με σαφήνεια τα γεωγραφικά όρια των αγορών εργασίας.

Η διατριβή αναμένεται να συμβάλει στην αντιμετώπιση κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι λόγω ανισοτήτων στην αγορά εργασίας αλλά

και στην προώθηση πολιτικών ανάπτυξης των περιφερειών μέσω της μελέτης της αγοράς εργασίας.

Ερευνητικά ερωτήματα

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα που θέτει η διατριβή, συνδέοντας την οικονομική ανισότητα με την εκπαιδευτική ανισότητα στο ευρύτερο πλαίσιο της αγοράς εργασίας και των ανισοτήτων διαμορφώνεται ως εξής: Πώς επηρεάζει η εκπαίδευση και γενικότερα το ανθρώπινο κεφάλαιο τις αμοιβές των εργαζομένων στην αγορά εργασίας; Η διαφοροποίηση του εκπαιδευτικού επιπέδου μπορεί να μεταφραστεί ως ανισότητα επί των ατομικών αμοιβών άρα και ως ανισότητα στα πλαίσια της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα τόσο συνολικά όσο και σε περιφερειακό επίπεδο (NUTS 1 και NUTS 2);

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα μπορεί να συγκεκριμενοποιηθεί στα εξής επιμέρους:

1) Πώς διαμορφώνεται η αγορά εργασίας στην ΕΕ και στην Ελλάδα; Εντοπίζονται διαφορές στα βασικά μεγέθη της απασχόλησης και της ανεργίας τόσο σε επίπεδο των κρατών-μελών της ΕΕ όσο και σε επίπεδο των αντίστοιχων περιφερειών τους;

2) Κατά πόσο χαρακτηριστικά των εργαζομένων που σχετίζονται με το ανθρώπινο κεφάλαιο, όπως η εκπαίδευση και η εμπειρία, μπορούν να αιτιολογήσουν πιθανές διαφοροποιήσεις στις ατομικές αμοιβές των εργαζομένων στην ελληνική αγορά εργασίας;

3) Κατά πόσο ατομικά χαρακτηριστικά, όπως η οικογενειακή κατάσταση, το φύλο, η ύπαρξη ή όχι παιδιών στην οικογένεια, καθώς και η περιφέρεια κατοικίας, προσδιορίζουν τις αμοιβές των εργαζομένων;

Βιβλιογραφική επισκόπηση, Μεθοδολογία, Δεδομένα

Η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελεί το κύριο θεωρητικό υπόβαθρο της διατριβής (Becker 1964, 1993, Mincer 1974). Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, κάθε δραστηριότητα που αυξάνει την ποιότητα της εργασίας και την παραγωγικότητα θεωρείται επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο η οποία προσδιορίζει τα κέρδη από την εργασία (Mincer και Polachek 1974). Η εκπαίδευση διαδραματίζει κείμερο ρόλο στην παραγωγική διαδικασία του ανθρώπινου κεφαλαίου, καθώς και στην ανατροφοδότησή του. Η κύρια συνεισφορά της θεωρίας εντοπίζεται στην αιτιολόγηση των διαφορετικών οικονομικών αποδόσεων που λαμβάνουν οι εργαζόμενοι από την εκπαίδευσή τους (Chiswick 1978). Ουσιαστικά, η θεωρία επισημαίνει την κείμερο συμβολή του ανθρώπινου κεφαλαίου στον προσδιορισμό των ατομικών αμοιβών των εργαζομένων, καθώς και πιθανών διαφορών μεταξύ τους.

Ως υπολογιστικό εργαλείο χρησιμοποιείται η λογαριθμική εξίσωση αμοιβών του Mincer. Σύμφωνα με τους Björklund και Kjellström (2002) και Heckman, Lochner και Todd (2003), η εξίσωση Mincer αποτελεί το εμπειρικό μέσο για τη διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων του ανθρώπινου κεφαλαίου, καθώς έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως σε σειρά εργασιών.

Η εξίσωση Mincer εκφράζεται με τον ακόλουθο τύπο: $\log y = \alpha + \beta S + \gamma X + \delta X^2$, όπου (α) ο σταθερός όρος της εξίσωσης ή αλλιώς το επίπεδο των αποδοχών ενός ατόμου με καθόλου εκπαίδευση και μηδενική εμπειρία, (S) τα έτη εκπαίδευσης, (X) τα έτη εμπειρίας και ($\log y = \alpha + \beta S + \gamma X + \delta X^2 + \epsilon$) ο τετραγωνικός όρος των ετών εμπειρίας. Εν συνεχεία, με την προσθήκη μεταβλητών υπολογίζονται εκτεταμένες εξισώσεις που προκύπτουν από τη βασική εξίσωση Mincer και εκφράζο-

νται από τον τύπο, όπου (ε) οι επιπλέον μεταβλητές που χρησιμοποιούνται (φύλο, οικογενειακή κατάσταση, ύπαρξη και αριθμός παιδιών, μέγεθος του νοικοκυριού του οποίου το άτομο είναι μέλος, καθώς και η περιφέρεια κατοικίας του ατόμου σε επίπεδο NUTS 1 και NUTS 2).

Στη συγκεκριμένη διατριβή διερευνείται πολλαπλή παλινδρόμηση, δηλαδή ενός μοντέλου πρόβλεψης της εξαρτημένης μεταβλητής των ατομικών αμοιβών από μια σειρά ανεξάρτητων μεταβλητών. Ως εκ τούτου, υιοθετείται μια μικροοικονομική οπτική, ορίζοντας ως μονάδα ανάλυσης το άτομο και όχι το νοικοκυριό, αφού η ανάλυση επί των νοικοκυριών μειονεκτεί, δεδομένου ότι ο αριθμός των μελών τους δεν είναι σταθερός.

Τα δεδομένα προέρχονται από την «Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών» (ΕΟΠ, Household Budget Survey) του έτους 2011 της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ). Η επιλογή της ΕΟΠ του έτους 2011 είναι καίριας σημασίας, αφού εξετάζονται δεδομένα μετά το 2010, δηλαδή μετά το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης (οικονομικής και μετέπειτα κοινωνικής), ώστε να ανιχνεύσουμε την επίδραση της κρίσης γενικότερα στην αγορά εργασίας και ειδικότερα στις ατομικές αποδοχές των εργαζομένων. Εξάλλου, οι όποιες μεταβολές μεταδίδονται συνήθως με χρονική καθυστέρηση στην αγορά εργασίας, οπότε οι επιπτώσεις διαφαίνονται πλέον στην αγορά εργασίας μετά την έλευση, τουλάχιστον, ενός έτους. Το δείγμα περιλαμβάνει συνολικά οικονομικά ενεργά μέλη ηλικίας 16 έως 64 ετών.

Συνεισφορά της διατριβής στον επιστημονικό διάλογο

Αξιοποιώντας τα αποτελέσματα των στατιστικών αναλύσεων, θα είμαστε σε θέση να εντοπίσουμε ποιοι παράγοντες και κατά πόσο διαμορφώνουν

τις ατομικές αμοιβές των εργαζομένων. Παράλληλα, θα υπολογίσουμε την απόδοση ενός επιπλέον έτους εκπαίδευσης και των αντίστοιχων εκπαιδευτικών βαθμίδων κατά μήκος της κατανομής των αποδοχών, ούτως ώστε να καθοριστεί εάν η εκπαίδευση γενικά και ανά βαθμίδα ειδικά, συμβάλλει στην αύξηση ή τη μείωση των ατομικών αποδοχών των εργαζομένων ανά γεωγραφική περιφέρεια. Τέλος, θα εντοπιστεί η ύπαρξη ή όχι στατιστικής σημαντικότητας των υπόλοιπων μεταβλητών της διατριβής, συμπεριλαμβανομένης της μεταβλητής της περιφέρειας κατοικίας των ατόμων.

Όμως, τι το νέο μπορεί να προσφέρει η παρούσα διδακτορική εργασία στον χώρο των οικονομικών της εργασίας και της περιφερειακής ανάπτυξης; Δύο βασικά επιχειρήματα μπορεί να λειτουργήσουν ως απαντήσεις στο παραπάνω ερώτημα. Το πρώτο αφορά τον ειδικό χαρακτήρα αυτής της μελέτης που συνδέεται με το εργατικό δυναμικό, την εκπαίδευση και την αγορά εργασίας, αναδεικνύοντας την εργασία και την εκπαίδευση ως βασικούς παράγοντες σε μια κρίσιμη χρονική περίοδο λόγω της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης. Το δεύτερο συνδέεται με τη χρήση στατιστικών δεδομένων και την πραγματοποίηση στατιστικών αναλύσεων ικανών να δώσουν μια καλύτερη εικόνα της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας. Προσδοκάται, λοιπόν, η διατριβή να φωτίσει σημαντικές πλευρές των εξελίξεων σε περιφερειακό επίπεδο και τις όψεις της εργασιακής πραγματικότητας στην Ελλάδα.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η κατανόηση της διαμόρφωσης των αποδοχών μπορεί να συμβάλλει στον σχεδιασμό πολιτικών για την προώθηση της ευημερίας, της ανάπτυξης και τη μείωση της φτώχειας. Τέλος, θα παροτρύνει τον κρατικό μηχανισμό να προβεί στη μείωση των ανισοτήτων προς αποφυγήν μεταναστευτικών κι-

νήσεων στο εσωτερικό της χώρας (από μια περιφέρεια σε μια άλλη) και στην προώθηση πολιτικών ανάπτυξης των ελληνικών περιφερειών.

Βιβλιογραφία

- Becker, S.G. (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Becker, S.G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education τρίτη έκδοση*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Björklund, A., και Kjellström, C. (2002). Estimating the Return to Investments in Education: How Useful is the Standard Mincer Equation? *Economics of Education Review* 21(3):195-210.
- Chiswick, B. R. (1978). The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men. *Journal of Political Economy* 86(5):897-921.
- Christopoulou, R. και Monastiriotis, V. (2014). *The Public Private Duality in Wage Reforms and Adjustment during the Greek Crisis*. Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP) Research Paper9. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP).
- Heckman, J., Lochner, L. και Todd, P. (2003). *Fifty Years of Mincer Earnings Regressions*. National Bureau of Economic Research Working Paper 9732. Cambridge, MA: The National Bureau of Economic Research (<http://www.nber.org/papers/w9732.pdf>).
- Isard, W. (1975). *An Introduction to Regional Science*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Matsaganis, M. και Leventi, C. (2014). Poverty and Inequality during the Great Recession in Greece. *Political Studies Review* 12(2):209-223.
- Mincer, J. (1974). *Schooling, Earnings and Experience*. New York: Columbia University Press.
- Mincer, J. και Polachek, S. (1974). Family Investments in Human Capital. *Journal of Political Economy* 82(2):S76-S108.